

בית-החולים היהודי הראשון בירושלים*

אריה מורגנשטרן

מוסדות הרפואה המודרניים הראשונים שנוסדו בירושלים ביוזמה יהודית, הוקמו בשנות הארבעים והחמישים של המאה הי"ט. בספרות המחקר מקובלת הקביעה, כי בית-החולים על שם רוטשילד, שהוקם על-ידי ד"ר אלברט כהן בלברט בשנת תרי"ד (1854), היה בית-החולים היהודי הראשון בירושלים.¹

ידיעה זו מקורה, ככל הנראה, בדבריהם של יעקב גאלדמאן וא"מ לונץ,² והיא מסתמכת גם על מקורות בני הזמן, כגון העיתון היהודי הגרמני *Die Allgemeine Zeitung des Judenthums* (להלן: *AZJ*), על יומנים אישיים ועל ספרי-מסעות העוסקים בהתפתחותה של הרפואה בירושלים. מקורות אלו אינם מזכירים את דבר קיומו של בית-החולים יהודי הקודם למוסד על שם משפחת רוטשילד.

אך על-פי כמה מקורות בני הזמן ניתן לקבוע, כי לבית-החולים 'רוטשילד' קדם בית-חולים אחר, שנוסד עוד בשנות הארבעים של המאה הי"ט. מקורות אלו נעלמו מעיני חוקרים שונים שעסקו בשאלת התפתחותה של הרפואה בירושלים.³ אולם בעיתונים היהודיים-האנגליים משנות הארבעים — *The Voice of Jacob* (להלן: *VJ*), *The Jewish Chronical* (להלן: *JC*) — מופיעות ידיעות אחדות אשר מקורן בירושלים ובמקורביו של משה מונטיפיורי, ובהן ישנה התייחסות לקיומו של בית-חולים יהודי בירושלים באותה עת. מידע דומה מצוי גם ביומני המיסיונרים שליחי 'החברה הלונדונית להפצת הנצרות בקרב היהודים', אשר ראו אור בעיתונים המיסיונריים כגון *The Jewish Intelligence* (להלן: *JJ*). ביומנים אלה מסרו המיסיונרים דינים-וחשבונות על פעילותם ועל אירועים אחרים בחברה היהודית בירושלים, ובין השאר מזכירים הם פעמים אחדות את דבר קיומו ופעילותו של בית-חולים כזה. מקור נוסף הוא ספרי ההעתקה של אגרות הפקידים והאמרכלים של אמשטרדם (להלן: הפקוא"מ), וגם בהם מצוי מידע דומה.

באופן הברור ביותר מתגלה עובדת קיומו של בית-החולים היהודי הראשון שהוקם

* פרק מתוך עבודת המחקר, "בית החולים ובית הלימוד" — ראשית הפולמוס בשאלות מודרניזציה והשכלה ביישוב היהודי בארץ-ישראל' (בהכנה).

1 ראה, למשל: ב"צ גת, הישוב היהודי בארץ-ישראל בשנת הת"ר-התרמ"א (1840-1881), ירושלים תשכ"ג, עמ' 133.

2 י' גאלדמאן, 'השקפה כללית על מצב אחינו באה"ק', האסיף, ג (תרמ"ז), עמ' 94; א"מ לונץ, לוח ארץ-ישראל, טז (תרע"א), עמ' 3.

3 ראה, למשל: נ"מ גלבר, 'ד"ר אלברט כהן וביקורו בירושלים', ירושלים (רבעון), ב (תש"ט), עמ' קפ; ב"צ גת, 'מוסדות הרפואה הראשונים בארץ-ישראל', מ' איש-שלום ואחרים (עורכים), ירושלים, מחקרי ארץ-ישראל, ירושלים תשי"ג, עמ' רסג-רסז [להלן: גת; מוסדות הרפואה הראשונים]; מ' אליאב, אהבת ציון ואנשי הר"ד, תל-אביב, תשל"א, עמ' 289; י' בן-אריה, עיר בראי תקופה, א, ירושלים תשל"ז, עמ' 379.

בירושלים, על-פי שתי תעודות בלתי-מוכרות שנדפסו בירושלים בתחילת שנת תר"ה (1845) בבית-הדפוס של ר' ישראל בק (מיסודו של משה מונטיפיורי).⁴ שני כרוזים אלה שרדו בשלמותם הודות לכך, שחזרו ונדפסו ב-JI.⁵ למיטב ידיעתנו, לא מצוי אף לא עותק אחד מהם באוספים פרטיים או בארכיונים ציבוריים בעולם. לעומת זאת, הם מוזכרים במקורות בני הזמן, ובעיקר באגרות הפקוא"מ.⁶ שתי תעודות אלה, המובאות בהמשך, מובאות בשלמותן בנספח למאמר זה. הנושא המרכזי בשתי התעודות הוא קריאה לתמיכה כספית בבית-החולים היהודי, שהוחל בהקמתו בסוף שנת תר"ד (1844) ביוזמת העדה הספרדית, בשיתופה של העדה החסידיית הקטנה ובסיועו העקיף של משה מונטיפיורי.

היוזמה להקמת בית-חולים יהודי

הרעיון להקים בית-חולים יהודי בירושלים הועלה עוד בשנת 1842 על-ידי ד"ר לודביג פיליפסון, עורך העיתון AZJ. אולם קישורה של ההצעה בדמותו של רב ליברלי-רפורמי עורר מחלוקת חריפה בירושלים, שלובתה עוד יותר על-ידי ראש הפקוא"מ, צ"ה לעהרן. החכם באשי, ראש העדה היהודית, הרב אברהם חיים גאגין, התקשה לקבוע עמדה חד-משמעית כלפי הרעיון; הן ולא רפויים היו בידו. בסופו של דבר גברה בקרב ההנהגה

4 דבר קיומו של בית-החולים הוזכר לראשונה על-ידי במאמר, 'אגרות הפקידים והאמרכלים מאמשטרם וחקר הישוב היהודי בארץ-ישראל', קתדרה, 27 (ניסן תשמ"ג), עמ' 94-95. ישראל פריידין במאמרו 'ביקור חולים פרושים' בירושלים מחברה לבית חולים, שם, עמ' 117-140 [להלן: פריידין: 'ביקור חולים פרושים'], קובע שהמדובר רק ביוזמה להקמת בית-חולים, זאת בניגוד גמור למקורות שהוא עצמו מצטט (שם, עמ' 124, 125 והערות 32, 33, וכן עמ' 127-128). בעת הכנת המאמר לדפוס נתברר לי, כי שני חוקרים נוספים — הביבליוגראף והחוקר ר' אברהם שישא הלוי והרופא ד"ר נורברט שוואקה — הגיעו אף הם באופן עצמאי לגילוי קיומו של בית-החולים. ר' אברהם שישא הלוי מלונדון גילה זאת תוך כדי עיון בעיתונות היהודית האנגלית, כרקע למחקר שהוא מכין על ביקורו הרביעי של משה מונטיפיורי בארץ-ישראל. שוואקה, לעומת זאת, מתבסס במחקרו של התפתחות בתי-החולים בירושלים מאז המאה הי"ח ועד תחילת המאה הכ' (N. Schwake, *Die Entwicklung des Krankenhauswesens der Stadt Jerusalem vom ende des 18 bis zum Beginn des 20 Jahrhunderts*, Herzogenrath 1983) על שני מקורות חשובים שלא היו ידועים לי. המדובר בעדויותיהם של הרופא השוויצרי ד"ר טיטוס טובלר (Tobler) ושל רופא רוסי ד"ר רפאלוביץ (Rafalowitsch). שוואקה לא השתמש במקורות עבריים ואף לא בחומר הרב המצוי בעיתונות היהודית האנגלית. כמו-כן לא הביא מקורות אחדים המצויים ביומני המיסיונרים האנגלים, שבהם עשה שימוש במחקרו.

5 *The Jewish Intelligence* [= JI], 1845, pp. 114-116, 122-124

6 שני כרוזים אלה (ראה להלן, הערות 13 ו-15) מובאים בשלמותם בנספח למאמר זה. הם גם מוזכרים ב-'Voice of Jacob' [= VJ], 11 April 1845, p. 133. המשלחת המיסיונרית הגישה תלונה כנגד היהודים, שהועברה על-ידי הקונסול האנגלי בירושלים, יאנג, למשרד החוץ בלונדון. במכתב התלונה כלול תירגום חלק מהכרוז. ראה: A.M. Hyamson, *The British Consulate in Jerusalem 1838-1914*, I, London, 1939-1941, pp. 76-78 [להלן: חיימסון, תעודות הקונסוליה הבריטית]. שני הכרוזים מוזכרים פעמים אחדות באגרות הפקוא"מ, כתב-יד, 11, עמ' 36, 38, 39 ועוד. במכתב לר' אברהם חיים גאגין מיום כ' באייר תר"ה (שם, עמ' 44), מתלנן צ"ה לעהרן על הדפסת הכרוזים ומבקש מהראשון לציין הרב גאגין, 'שה"ה ר"י [ר' ישראל] מרפיס לא יהי' לו רשות להדפיס מה שטוב בעיניו בלי הסכמת מני"ר [מ"ר גרו יאיר]'.

הספרדית קבוצת התומכים ברעיון הקמת בית-החולים, אך בתנאי שלא תהא לו כל זיקה להצעה המקורית, אשר כללה גם הקמת בית-הספר ליד בית-החולים המוצע.

בקץ תר"ד (1844) שכרה העדה הספרדית מיבנה מרשים ששימש בעבר בית-חולים צבאי מצרי, שיפצה אותו במהירות ופתחה את שערי ימים ספורים לפני מועד פתיחתו הרשמי של בית-החולים המיסיונרי האנגלי – 12 בדצמבר 1844.⁷

נראה אפוא, שהקמתו של בית-החולים היהודי-הספרדי בירושלים במועד סמוך לפתיחתו של זה המיסיונרי לא היתה מקרית. מה שלא פעלה הצעתו של ד"ר פיליפסון, בצירוף הסכמתה הנדיבה של משפחת רוטשילד, לתרום מאה אלף פרנק להקמת בית-חולים יהודי בירושלים ותמיכתו המוכטחת של מונטיפיורי מצד אחד; ⁸ ומה שלא פעלו איומיו של צ"ה לעהרן, שראה בהקמת בית-חולים יהודי בירושלים סכנה רוחנית-דתית ואבן-נגף לקיומם הכלכלי של יושביה מצד שני⁹ – פעלו עצם קיומה של המשלחת המיסיונרית האנגלית בירושלים ויוזמותיה בתחום הרפואי.

פעילותה של המשלחת המיסיונרית, מאז הגיע לירושלים הבישוף הפרוטסטנטי הראשון, סולומון אלכסנדר (ביום 21 בינואר 1842),¹⁰ ובעיקר פעילותו הנמרצת של הרופא-המיסיונר ד"ר מקגוון (Macgowan), יצרה תחושה של סכנה דתית ממשית ליהודי ירושלים. תכניתו של ד"ר מקגוון להקים בירושלים בית-חולים ליהודים, ולא להסתפק בביקורי-בית ובשירותי-מרפאה בלבד, היא שדירבנה יותר מכל את ההנהגה היהודית להתייחס ברצינות לאפשרות של הקמת בית-חולים יהודי עצמאי בעיר. הצלחת המשלחת המיסיונרית להעביר על דתם חמישה יהודים בירושלים (ביום 21 במאי 1843)¹¹ היוותה דוגמה מוחשית לסכנה העולה לצמוח מהקמתו של בית-חולים מיסיונרי ליהודים בירושלים.

מן המתואר בתעודות שלפנינו עולה אפוא, כי לא הצורך הממשי במוסד רפואי במתכונת בית-חולים היה המניע להקמת בית-החולים היהודי, שהרי עד כה פתרו היהודים את בעיותיהם הרפואיות גם בלעדיו. במסגרת פעילות ה'כולל' הספרדי ו'כולל הפרושים' בירושלים קיימות היו חברות 'ביקור חולים', שתפקידן היה לסייע לחולים גלמודים וזקנים.¹² וכך מתאר זאת הכרוז הראשון שלפנינו:

זה כמה ארך ימים ושנים מיום אשר נתייסד ישוב בעיה"ק הן לא ראינו כזאת לעשות ההוספיטאל לחולי עמו ישראל וכל חד וחד נקי היה בביתו ושאריו זו אשתו משרתת אותו בחליו... ובא הרופא חנם מקופת בקור חולים ונתן לו תרופתו חנם אין כסף ובית ההוספיטאל מאן דכר שמיה...¹³

7 JI, 1845, p. 90 (וראה להלן, הערה 20).

8 על השתלשלות הפרשה הקשורה בהצעתו של ד"ר פיליפסון והתפתחות מוסדות הרפואה בירושלים, ראה המקורות לעיל, הערה 3 וכן אצל פריידין, 'ביקור חולים פרושים'.

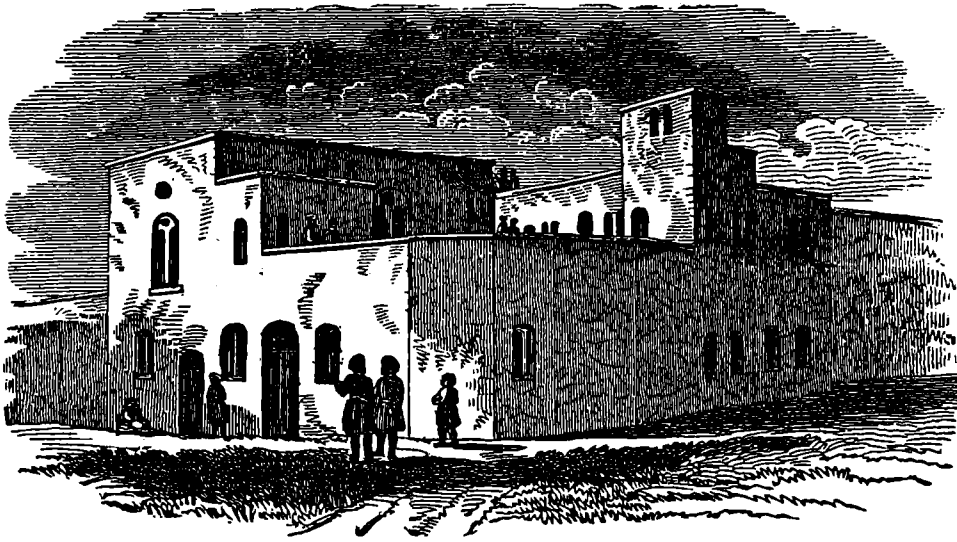
9 עמדתו הבסיסית של צ"ה לעהרן משתקפת במסמכים שפורסמו על-ידי ב"צ דינבורג (דינור) 'מארכיונו של החכם באשי ר' אברהם חיים גאגין', מאסף ציון, א (תרפ"ו), עמ' 85-121.

10 JI 1842, p. 131

11 שם, 1843, עמ' 280.

12 ראה פריידין, 'ביקור חולים פרושים', עמ' 118-123.

13 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים', כרוז בדפוס ישראל בק, ירושלים, כסליו תר"ה (תעודה מס' 1 בנספח; להלן: כרוז ראשון).

בית-החולים המיסיונרי (רישום שהובא ביזאיש אינטליגנצ'ס, יוני 1845)

את יהודי העיר שירת הרופא ד"ר שמעון פרנקל, שהגיע לירושלים מאנגליה באפריל 1843, בשליחות משה מונטיפיורי ובמימונו.¹⁴ יהודי ירושלים לא נזקקו אפוא, לכאורה, לשירותיו של בית-חולים, אבל החשש, שמא קיומו של בית-חולים מיסיונרי יפתה יהודים עניים להיזקק לשירותיו, הוא שהכתיב, כאמור, את התגובה היהודית. זו מבוטאת בכרוז השני: 'וראה ראינו שמא יהיה זה לפוקה ולמכשול לכמה עניים ואביונים אשר אין להם בית ולא אשה וכמה אורחי' הבאים מבחוץ והמה חולים באים לקול השמועה להתרפאות בחנם...'¹⁵

המשלחת המיסיונרית לא הסתפקה בהצלחה הראשונית שהיתה לה. היא ביקשה לעקוף את האיסורים שהוטלו על היהודים לקיים כל מגע עמה, וכן ביקשה להדק את הקשר עם הציבור היהודי וליצור מחויבות מצדם כלפיה על-ידי התמקדות בפעילות על בסיס הומניטארי טהור של הצלת נפשות. גם הם ידעו, שכלל גדול ביהדות הוא שפיקוח נפש דוחה את התורה כולה, וכי החכמים חלוקים בדעתם, אם עצם המגע עם המיסיונרים יש בו משום עבודה זרה של ממש.¹⁶ לאור זאת אנו קוראים בכרוז השני:

על כן הגם בעניותנו שכרנו חצר גדול מן הגויים מן המוכחר שבחצרות בתוך רחוב היהודים והצאנו הוצאות רבות ותקננו אותו בכל חוקותיו ובכל משפטיו בנין נאה ומשובח וארמון על משפטו ישב תחתים שניים ושלישים וכל הרואה אותו יחליט ויאמר כי בערי אירופא לא יתכן לעשות כתבניתו...¹⁷

14 ב-VI מיום 9 ביוני 1843 מובא מכתב שנשלח מירושלים (ביום 28 באפריל 1843) המספר, כי ד"ר שמעון פרנקל הגיע ב-11 באפריל 1843.

15 'בת קול יוצאת מהר הקדש ירושלם לקראת כל אחינו בית ישראל יצ"ו, מיום כ' בשבט תר"ה, דפוס ישראל בק, ירושלים (תעודה מס' 2 בנספח; להלן: כרוז שני).

16 ראה דיון בנושא במסכת סנהדרין עד ע"א, וכן טור יורה דעה, סימן קנה.

17 לעיל, הערה 15.

שלבי הקמתו של בית-החולים היהודי אפשר לשחזרם על-ידי חיבור האיזכורים במקורות בני התקופה. ביום 13 ביולי 1844 כותב המיסיונר ג'ון ניקולייסון ביומנו, כי היהודים שכרו בניין על-מנת להכשירו כבית-חולים יהודי.¹⁸ כחודשיים לאחר-מכן, באוקטובר 1844 הופיעה בעיתון היהודי-לונדוני *VJ* ידיעה, המתבססת על מכתבים שהגיעו מירושלים, כי למרות התנגדות לעהרן והרבנים התומכים בדעתו, עומד להיפתח בקרוב בירושלים בית-חולים יהודי במתכונת אירופית.¹⁹ מתוך דברי הכרוז הראשון אנו למדים, שבית-החולים היהודי פעל עוד בטרם נפתח בית-החולים המיסיונרי:

לזאת אזרנו כגבר חלצינו ולקחנו בית חולים הנקרא אספיטאל ובנינו ותקננו אותו, וחפץ ה' הצליח בידינו וגמרנו אותו בכי טוב כלילת יופי משוש כל הארץ כמנהג בערי פראנקיע. וגדול כבוד הבית האחרון מאשר הכינו בעלי אמונה אחרת פה. וכבר נכנסו בתוכו [ההדגשות כאן ולהלן שלי, א"מ] חלואי עניי אחב"י...²⁰

המאבק בבית-החולים המיסיונרי האנגלי

המיסיונרים שקדו על הקמת בית-החולים שלהם במשך שלוש שנים, מאז הגיעה המשלחת המיסיונרית בראשותו של הבישוף אלכסנדר. פתיחתו של בית-החולים נתעכבה עוד יותר מחמת הקושי להשיג צוות-עובדים יהודי דווקא, שהרי כוונתם היתה שבית-החולים יוכל לשרת את החולים היהודים המקפידים על קיום הלכות כשרות ושבת. נראה, כי למרות האיסור שהטילו הרבנים על קיום קשר עם בית-החולים המיסיונרי, הצליח בסופו של דבר ד"ר מקגוון לגייס צוות-עובדים מקרב יהודים יוצאי צפון-אפריקה, ובכללם השוחט ר' מימון פציצ'א, 'ונכנסו בהוספיטאל אנשים מדלת העם כשנים ושלשה נפשות... והיו משרתים ושומרי הבית כדי לבשל צורכי אכל נפש לחולים בכשרות...'²¹

צוות יהודי כבית-חולים מיסיונרי הציב אתגר קשה ביותר בפני ההנהגה היהודית בירושלים ועלול היה לשים לאל הן את האיסור להיכנס אליו והן את המאמץ להקים בית-חולים יהודי. לעומת זאת, תגובה חריפה נגד הנכנסים לעבוד במקום עלולה היתה להחריף את המתיחות שהיתה קיימת בלא-הכי בין ההנהגה הספרדית לבין יוצאי צפון-אפריקה, על רקע רצונם של האחרונים להינתק מעל הקהילה הספרדית.²² המאבק נגד בית-החולים המיסיונרי התמתן אפוא. בחמשת השבועות הראשונים לפתיחתו, כתחילת 1845, התנהלה

JJ, 1844, p. 327 18

VJ, 4 October 1844 19

20 מן הקטע הזה של הכרוז אפשר ללמוד, כי בית-החולים היהודי פעל עוד לפני שנפתח בית-החולים המיסיונרי. זה האחרון החל לפעול ב-12 בדצמבר 1844 (ב' בטבת תר"ה), בעוד שהכרוז שלפנינו ראה אור לפני-כן, בכסליו אותה שנה. ראה לעיל, הערה 13.

21 שם, שם. וכן ראה: שושנה הלוי, ספרי ירושלים הראשונים, ירושלים תשל"ו, נספח ד', עדות לישראל, עמ' 267.

22 שם, וכן י' רצהבי, 'קונטרס "משפט לאהלי יעקב"', ירושלים (רבעון), ב (תש"ט), עמ' קמז-קעד. פרשה סבוכה זו של המחלוקת בעדה הספרדית טרם סוכמה בספרות המחקר, וראה: י' ברנאי, 'העדה המערבית בירושלים כמאה הי"ט', פרקים בתולדות הישוב היהודי בירושלים, א, ירושלים תשל"ג, עמ' 132-135.

קול יעקב The Voice of Jacob,

A PUBLICATION OF THE ANGLO-JEWISH PERIODICAL PRESS.

FOR THE PROMOTION OF THE SPIRITUAL AND GENERAL WELFARE OF THE JEWS, BY THE DISSEMINATION OF INTELLIGENCE ON SUBJECTS AFFECTING THEIR INTERESTS, AND BY THE ADVOCACY AND DEFENCE OF THEIR RELIGIOUS INSTITUTIONS.

Thou shalt spread abroad to the west, and to the east, and to the north, and to the south: and in thee and in thy seed shall all the families of the earth be blessed."—*Vocation of the Jews.* GEN. xxviii. 14.

VOL. IV. No. 100.] LONDON, 4TH OF NISAN, A.M. 5605.—11TH APRIL, 1845. [PRICE 3d.

CONTENTS.

Notice: supplemental issue.

Jewish Hospital at Jerusalem; state of the Palestine Jews.

The Jewish Disabilities; opinions of party organs.

Religious Medications suggested by the Haftorah. No. 15. מִשְׁמַחַת פִּי הַתּוֹרָה.

Manifesto of German Rabbis against the "Rabbiner Versammlung."

MISCELLANEOUS INTELLIGENCE.—Board of Deputies; half-yearly report.—Reception and installation of the Chief Rabbi.—Jews' Free School; Anniversary

Dinner.—Jews' Infant School, Houndsditch; annual meeting.—West Metropolitan Jewish School.—Fenchurch Street Synagogue; election.—Handsome and appropriate gift to Sussex Hall.—Charity Ball in aid of the Building Fund of the Infant School.—Liverpool Hebrew Educational Institution.—Secession and Retrocession.

FOREIGN AND COLONIAL INTELLIGENCE.—Official Correspondence with the Emperor of Morocco.

NOTICE.—If it shall not be found needful to issue No. 101 of *The Voice of Jacob*, on Friday next, 18th April, then the ordinary issue, on Friday 25th instant, will be accompanied by a supplement, gratis.—Advertisements will be received on Monday next, in order to meet the contingency.

JEWISH HOSPITAL AT JERUSALEM.

We are requested to notify, that in consequence of the receipt of representations from the Holy City, and the urgency of the occasion to support there an hospital for the sick poor, under proper Jewish management, Sir Moses Montefiore has consented to take that position in so philanthropic and truly national an undertaking, which the Jewish public accord to him; consequently, a committee is forthwith to be constituted in London for the collection of the needful funds, and for other necessary arrangements, and an executive committee, composed of twelve persons, will also be appointed at Jerusalem. Our columns are shortly to be made the medium of some important communications upon the subject, to the Jewish world. Meanwhile, we postpone, until our next number, the resumé of the recent commotions in Palestine, which we had prepared for publication.

The return of Asher Sampson, Esq., from a second visit to the Holy Land, supplies us with a melancholy picture of the condition of its Jewish inhabitants. Their number, in Jerusalem alone, he estimates at 15,000 Sephardim, 600 Perushim, and 300 Chasidim; this is far beyond any former calculation. The distress to which these poor people are reduced, it is painful to contemplate; they possess few opportunities of self-maintenance, they are subjected to many oppressive exactions, and moreover, such is the lawless state of the district, that sometimes they dare not stir beyond the walls even to fetch water. The English mission is represented as a thorn in the sides of the Jews, who have employed the press at their disposal there, to promulgate two Hebrew documents, by way of solemn protest against the whole proceedings of the missionaries and their protégés, and earnest appeal to their European brethren, for the support of their own pious institutions.

Bishop Alexander himself, writes a most dolorous account of the failure of the Conversion hospital after a short trial; * a failure which he attributes to the "suspicions of the Jews, as to the motives and character of Christian benevolence." This naïve confession is the more extraordinary, because he admits that there had been no such repugnance to accept medical and surgical aid out of the hospital; and in circumstances where there was less danger of a tampering with the prostrate energies of the patients, with a view to their apostasy. If the motives of benevolence were pure, it would be possible for this expedition to offer us those securities which exist in the Jewish wards of

* See "Jewish Intelligence," April 1845.

the London Hospital, where men of all creeds are permitted to unite in alleviating physical suffering, without ulterior objects of proselytism. Our impoverished brethren in Jerusalem, are appealing for help to support the really Jewish hospital which they have been compelled to open—the Conversionist one being now forbidden them; and Mr. Sampson has promised to take up their appeal, and to procure the co-operation of those of our European brethren whose formal adhesion to such a proposition is alone needful for its complete success.—The amount collected by a few Jewish ladies at our request, still remains in our bankers hands, waiting the constitution of a proper committee to claim it. It will be remembered, that our original appeal for an Hospital at Jerusalem, associated with it industrial schools—with a view to mitigate the evils of the pauperizing system, and encourage habits of self-dependence. Mr. Sampson tells us, that very erroneous notions prevail in Europe as to the condition, wants, and capabilities of our Palestine brethren, and that he is prepared to publish the fruits of his own observation and experience in correction of those errors. To the claim on us, by the Committee, for the opportunity so to do, we shall cheerfully accord such space as our journal can afford, and deem it worthily employed in such a cause.

THE JEWISH DISABILITIES.

The parliamentary reports will have already informed our readers, that Sir R. Peel, at the request of Sir Robert Inglis, has postponed the second reading of the bill for a removal of these disabilities, until Monday next. No one supposes that this betokens any thing more than the usual courtesy to a weak opponent; indeed, the current of public opinion out of doors, including the church and state organs, is running rapidly, not only in favour of the ministerial proposition, but of the extension of the principle, as it affects the Jews, which is involved in it. We extract from among other articles sent to our office, the following editorial passage from the *Liverpool Mail*, (a staunch conservative organ,) and we do so as suggesting the perhaps not very obvious possibility, that such men as Sir R. Inglis, when compelled to submit to legislative concessions, (the Maynooth grant for instance) made to Christian sectaries, whom he really dreads and mistrusts, may either not choose to contest the minor concession to a very small body—only excluded for the sake of the great principle involved, or else, be glad to conciliate as auxiliaries, a religious community who have sympathies necessarily more in common with the Protestant, than with the Roman Catholic; and who, not permitted by their own religion to seek its aggrandizement in these regions, are nevertheless, from both historical and prudential considerations, disposed to maintain an alliance between the state and a religious

פעילותו ללא תגובה נמרצת מצד ההנהגה היהודית. אולם עם מותם של שני חולים יהודים בין כתליו חל מיפנה במאבק נגדו. בשני המקרים סירכו הרבנים להביא את הגופות לקבר-ישראל. במקרה הראשון אמנם נתרצו ובסופו של דבר נעתרו והביאו את גופת הנפטרת לקבורה; ואולם במקרה השני סירב הראשון לציין, החכם באשי, ר' אברהם חיים גאגין, לקבל את הגופה ולהביאה לקבורה. למרות התערבותו של הקונסול האנגלי ויליאם יאנג, לא חזרו בהם היהודים מסירובם, והלה נאלץ להורות לקבור את היהודי, יומיים לאחר פטירתו (ב-22 בינואר 1845), בבית-הקברות האנגלי.²³ בכרוז השני שבדיונונו נאמרים הדברים במפורש, והם תואמים את דיווחי המיסיונרים: 'בימים האלה ובכללם אירע כי נלב"ע [נפטר לבית עולמון יהודי אחד בהוספיטאל שלהם וע"ז הסכמנו ספרדים ואשכנזים וכל ראשי הקהילות לעשות הרעשה והגזמה לעכב מלקבורו בקברי ישראל כדי שכל העם ישמעו וייראו ולא יוסיפו עוד ללכת שם...'²⁴

הקונסול יאנג הבין את מגמת הרבנים במעשה הזה; שהרי מאחר שקיים בית-חולים יהודי, לא היתה לנפטר כל סיבה להתאשפז בבית-החולים המיסיונרי.²⁵ בשבת הסמוכה לאירוע, ביום י"ז בשבט תר"ה (25 בינואר 1845), הוכרז בכל בתי-הכנסת בירושלים חרם חמור נגד העובדים היהודים המועסקים בבית-החולים המיסיונרי ונגד הנכנסים שמה:

ובחרם חמור כחרם יהושע בן-נון וכחרם דרבינו גרשון ז"ל... כל ירים איש את רגלו ליכנס אל תוך ההוספיטאל... הן חולה לרפואתו הן בריא לשרת שמה... והנכנס לשם יהי מובדל ומופרש מעדת ישראל לגמרי כל יומל בניו... ואחר מותו לא יטוהר על ידי יהודים ולא יוקבר בקבורת ישראל...²⁶

23 הפרשה תוארה בהרחבה ביומנו של ד"ר מקגון, *JJ*, 1845, pp. 107-109, 141-143, וכן אצל חיימסון, תעודות הקונסוליה הבריטית, א, תעודה מס' 43 ונספחיה, עמ' 67-72.

24 לעיל, הערה 15.

25 חיימסון, תעודות הקונסוליה הבריטית, א, נספח 4 לתעודה מס' 43, עמ' 70.

26 העתק כתב החרם מצוי בשתי גירסות, בעברית ובלאדינו, ביומנו האישי של המיסיונר ניקולייסון מחודש פברואר 1845, בגנוזי ספריית 'כנסיית המשיח', ירושלים (צילומו בארכיון עיריית ירושלים). ההעתק נעשה כנראה על-ידי סופר סת"ם יהודי. ואמנם בנאום שנשא המיסיונר אוולד (F.C. Ewald) בפני נשיאות החברה המיסיונרית בלונדון, התפאר בהצלחת המיסיון להעביר על דתם שני רבנים פרושים, שאחד מהם הוא סופר. באותו מעמד הציג אוולד בפני המשתתפים דף ובו כתב-ידו העברי היפה של המומר ומסור ללורד אשלי (Ashley), *JJ*, 1845, p. 187. על-פי בדיקה שערכתי בכתב-היד של המומרים מירושלים המצויים בספריית בודליאנה באוקספורד, אני סבור שכתב-היד הוא של המומר אליעזר לוריא, שהיה כנראה סופר סת"ם. כתב החרם נדפס בעיתון *JJ* משנת 1845, עמ' 111-112. כמרכן מצוי תרגומו האנגלי אצל חיימסון, תעודות הקונסוליה הבריטית, א, עמ' 71. בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי מצויה קבוצת מסמכים (J 41) שנרכשה מיורשי ר' אברהם איזנשטיין, חתנו של ר' אריה נאמן, מראשי כולל הפרושים בירושלים. בין התעודות גיליתי את כתב החרם שהוקרא כנראה בשבת, פרשת בשלח, י"ז בשבט תר"ה, בבית-המדרש 'מנחם ציון' בירושלים. נוסחו של כתב-חרם זה זהה בעיקרו לכתב החרם שהעתיק ניקולייסון ליומנו ושונה אך במספר פרטים בלתי-חשובים. אולם שוני מהותי מעניין אחד מצוי ביניהם והוא מצביע על מתיחות שהיתה קיימת בין הראשון לציין ר' אברהם חיים גאגין ובין הנהגת כולל הפרושים.

בנוסף שהדפיס ניקולייסון, שהוא כנראה הגירסה העברית של החרם הספרדי נאמר: 'על כן נתועדנו יחד ראשי וגדולי חו"ר ספרדים וראשי וממוני ק"ק אשכנזים פרושים וחסידים דפעי"ק ירושלם ת"ו ועל כולם בראשם [ההדגשה שלי, א"מ] כבוד מע' הרב המופלא וכבוד ה' מלא החסיד המפורסם עטרת ראשינו ראשון לציין [ההדגשה במקור] גר"ו...'

כל ישראל ישמעו ויראו

למחר נראה בעליל הסערווייה בישראל בהר זיון. מעטן ההוקפיטאל כל כת התאומים המכונים בשם פורטקטאנטן, אשר כל מעמם וחפנם כזה למען יביאו נפשות אמינו יי. כי על כן נתוודעו יחד ראשי וגדולי חכמי ורבי דקק ספרדים היו וכראשם מעלת כבוד הרב המופלא וכבוד ה' מלא הוא הרב אגן ראשון לציון היו וראשו וממוני דקק אשכנזים פרוסים וחמדים דפה שיהק ירוסלם תו. הפכיוו יחד להעביר קול במחנה קהלות פק/ הנל בבח תורתינו הקדושה זככה קדושת ירוסלם תו ובחרם חמור כחרם ירוסלם תו. וכחרם דרבינו גראון זל בליוס איש את רגלו לבינם אל תוך ההוקפיטאל הנל להיות סמה הק חולה להפואתו הק בריא לשרת סמה. כל איש ואשה אשר יעבור ויכנס לשם יהיה כל מאכליהם ומשתיהם בחתיכה דאימורא כמאכלי טרפות ופתם פת מגואל וינם כיון אל עכום וכל תכסיליהם סריפה יהו (והנכנס לשם יהו) מונדל. ומנפרס מעדת ישראל לגמרי כל יומל בניו ואין לו חלק בחלקי ישראל. ואחר מנתו לא יטעהר עו יהודים ולא יקוצר בקבוצת ישראל ועל השוחטים כל הכללות הניל מנהירים בכח תורתנו הק' שלא יסחטו אום עוף לאום. נפס מיסרל סיהיה בתוך ההוקפיטל הנל וכן על מוכרי בשר נכ מנהירים ככיל שלא יחנו אום בשר בשר לכל איש ואשה. סיהיה בתוך ההוקפיטאל הניל. ואם יאנו בשר בשר ע' יעזובדלה ארית בשלם טריפה ונבלה. והאיש או אשה אשר יתן ואשר יביא להם בשר בשר הרי הוא ככלל כל האנשים הנל. ועמיה כל מי שעבור על נזירת הרבנים והאזהרות הניל להכנסם וכל מי שיעמוד לשרתם. וכל בר ישראל אשר יטען וימית לאיש או אשה ימני ישראל להכנס בהוקפיטאל הניל. על כל אלה חל כל האזהרות והעונשים הניל. ואמינו כי הדבקים בה' סגעו ורחמי נפשיכם. ולהסומע דברי אזהרות הנל ינעטם ותכא עליו כדכות טוב. וזכות אחבי וזכות שיר קדשינו ירוסלם תו יעגול לנו כל ירח יגענו נדקח אמן וכ"ר

כתב החרם המקורי נגד בית החולים המיסיונרי. נמצא בגניזת של ר' אריה ליב נאמן, ממנהיגי כולל הפרושים בירושלים

א

פור סיר סניוירים קי ליה זיידן לה סימאנארה קי פ' פאסטו קון איל גודיוו קי פ' תוריוו אין איל איספיטאל די לוס פארניאזונס קי פ' אינטידו אנדי איליוס אי לי יידרון אי לו אינטירארון קריסטיאנוס רחמנא ליצלן, סינינדו אבינדו איספיטאל די גודיווס נו קאליאה קי פ' פואריה אנדי איליוס אי פור איסטי. נו לו קוזיתוס ריטיביר וכל העם ישמעו ויראו קי אנכ' פ' לים דיזי אי פ' לים אקאבדיה קי די אוי אי אינרילאטרי ועון בר ישראל נו אומברי נו תוזיר פודרה איר איל איספיטאל די לוס פארניאזונס כלל אי ס' אירה כמשפט הזה יעשה לו די תאם פ' לים דיזי אי ס' לים אקאבדיה קי דינגון בר ישראל נו אומברי נו תוזיר פואידין תיטירסי אה ס' רביר אדינטרו די דיטו איספיטאל, אי פ' פאסרה על דבריי אלה נו פ' לי אראן מילה אספס איזום וגם נו פ' לי דארה אקויתיר קארני כשר נו על ידו ולא על ידי זולתו ני אפילו בשר עוף. אי ליה פ' לים אקאבדיו אלום צינדודוים די קארני כשר אי אלום שוחטים ס' תמכין קי נו לים פואידין צינדיר קארני די דיזיוארליס דינגון פוליוו אי פ' בעקפיין אלעו לים יידארה אלענה קארני או גאליונה קי ס' פיה קי פ' לה סונוס אוטרים עליו אי פ' פיה כאילו אוכל גלות וטרפות אי ס' תמכין איל צינו קי כיצירה פ' פיה יין נפך, טונוו איסטו נו איזיתוס לאהבה ה' ולהציל לאחינו בית ישראל לבל ידה ממנו נוח. ובכן השומע ישמע והחדל יחדל, ושומע לנו ברכות התורה וחולו על ראשו סינינדו זה איספיטאל קי איס זרע כשר אי איס שומע לדברי חכמים, אי קון איסטי זכות איל שית' מוס גואדרארק די טונוו תאל וימהר ויחיש לגאוליו בעגלה וגומן קריב כ"ר :

כתב החרם נגד בית החולים המיסיונרי, כפי שהוקרא בגניזתו בבתי הכנסת הספרדיים בירושלים, בשבת פרשת בשלח, ז' בשבט תרי"ה (25.1.1845). הנוסח שכאן נמצא בתוך יומנו של ניקולייסון. להערכתנו (א"מ). הנוסח העברי נכתב על-ידי המומר אליעזר לוריא, וראה הערה 26

לפי דיווחו של ד"ר מקגוון, עזבו שמונה חולים יהודים את המקום תוך 24 שעות מאז הוכרז החרם, משום ש'יהודים פוחדים מן החרם, יותר מאשר מן המוות'.²⁷ סביר להניח, כי כתוצאה מן החרם גדל מספר המאושפזים בבית-החולים היהודי. אבל נראה, שהטיפול העדיף בבית-החולים המיסיונרי גרם לשינוי תוך זמן קצר. שני חרמות נוספים שהוטלו מעידים על כך: ב-1 במאוס 1845 הוכרז חרם שני נגד בית-החולים,²⁸ וב-2 ביולי 1845 הוטל חרם שלישי, כאשר הפעם הורחב החרם וכלל לא רק את בית-החולים, כי אם גם את המרפאה ואת הנזקקים לשירותי המשלחת המיסיונרית בכלל.²⁹

פעילותו וסופו של בית-החולים היהודי

העיתונות היהודית בלונדון התמידה לטעון, כי ההימנעות מקבלת שירותיו של בית-החולים היהודי קשורה כנראה בחוסר יעילותו ורמתו הנמוכה, בהשוואה למתחרהו.³⁰ ואמנם, היה פער משמעותי בין שני בתי-החולים בכל הקשור לצוות הרפואי, צוות העזר ורמת השירותים. בית-החולים המיסיונרי העסיק שני רופאים, שני מרפאים מיומנים וצוות גדול של עוזרים,³¹ ואילו בית-החולים היהודי העסיק, כנראה, רק את ד"ר שמעון פרנקל. מנהלו הכללי, בתקופה הראשונה לפחות, היה ר' ישראל בק, שבנוסף לכך היה גם בעל בית-דפוס ומנהיג העדה החסידית בירושלים.³² העדיפות היחידה של בית-החולים היהודי על-פני זה המיסיונרי היתה, כנראה, בגודל המיבנה ובתנאיו הפיסיים הנוחים. המיסיונר ניקולייסון ביקר במקום ביום 4 בפברואר 1845 ומוסר בידינו פרטים מדויקים של מיבנה בית-החולים היהודי.

לדבריו, הכניין, שהוא מן המשובחים שברובע היהודי, שימש כבר בעבר – בתקופת

לעומת זאת, כתב החרם הפרושי, אינו מעמיד את הרב גאגין בראש שתי העדות, אלא בראש העדה הספרדית בלבד, וגם התואר 'ראשון לציון' אינו מודגש במקור: 'על כן נתנועדנו יחד ראשי וגדולי חכמי ורבני ק"ק ספרדים הי"ו ובראשם [ההדגשה שלי, א"מ] מעלת כבוד הרב המופלא וכבוד ה' מלא הוא הרב אג"ן ראשון לציון הי"ו וראשי וממוני דק"ק אשכנזים פרושים וחסידים דפה עיה"ק ירושלם ת"ו...'.
JJ, 1845, p. 143 27

שם, שם. 28

29 שם, עמ' 329-330. תופעות פרדוכסאליות שררו במערכת היחסים שבין היהודים ובין בית-החולים המיסיונרי. היו שלא חששו לעבור על חרם הרבנים ולהיכנס לבית-החולים, אך עזבו אותו בערב חג הפסח כדי לא להיכשל באיסור חמץ. כך מדווח הרופא המיסיונרי ד"ר ניקול (Nichol), כי בערב חג הפסח תר"ה עזבו כל החולים היהודים את בית-החולים. *JJ*, 1845, p. 263

JC, 16 June 1845, p. 161 30

31 הרופאים היו ד"ר מקגוון וד"ר ניקול, שהוזכרו לעיל. המרפאים – מר סנדפורד ומר ברגהיים, וכעשרה עובדי-שירותים.

32 כנראה, מינוי זה לא החזיק מעמד זמן רב, ור' ישראל בק נשאר גבאי בית-החולים בלבד. ממכתבו של צ"ה לעהרן לראשון לציון גאגין מיום ה' באב תר"ו (אגרות הפקוא"מ, כתב-יד 11, עמ' 62) מתברר, שהיתה מחלוקת בין הספרדים לחסידים בעניין מתן רשות לתבוע מעורך העיתון *VJ* כספים שגבה עבור בית-חולים יהודי בירושלים. על-פי ד"ר טיטוס טובלר, המצוטט במחקרו של שוואקה (לעיל, הערה 4, עמ' 223), ניהל ד"ר שמעון פרנקל את בית-החולים.

מוחמד עלי – בית-חולים צבאי, ועתה שופץ מחדש. הבית כולו הוא בן שלוש קומות, בנוי מסביב לחצר נאה; דלתותיו וחלונותיו המזוגגים צבועים בירוק. בקומת הקרקע מצא ניקולייסון חדר אחד או שניים המאוכלסים על-ידי המשפחה הממונה על שמירת המיבנה. באותה קומה מצוי מטבח וחדר-שירותים קטן. חדר השירותים משמש גם לרחיצת המתים ומצורף אליו עוד חדר ובו אמבט מעץ עם צינורות להספקת מים חמים וקרים ומיטה למנוחה לאחר הרחצה. ליד חדר המדרגות המובילות לקומה השנייה, יש חדר גדול נוסף. מסביב למרפסת יש שלושה או ארבעה חדרים גדולים; שניים מהם היו תפוסים על-ידי חולים, האחד לנשים ומשנהו לגברים. בחדר הגברים היו שש מיטות, שחולים שכבו בארבע או בחמש מהן. בקומה השלישית נמצא חדר קטן, שנועד לשימושן של ר' ישראל בק, מנהל בית-החולים, ולקבלת אורחים. בקומה זו היו עוד שני חדרים גדולים, מאווררים מכל צדיהם וגם בהם היו קבועים חלונות גדולים מזוגגים. מן המרפסת שבקומה השלישית הבחין ניקולייסון בפיסת-קרקע השייכת לבניין ושניתן לקיים בה גינה.³³

גם מנהיגי הכולל הפרושי, בהתייחסם לעימות בין ההנהגה הספרדית ויוצאי צפון-אפריקה המתמרדים, העלו על נס את מעלותיו ופארו של בניין בית-החולים היהודי: 'הנה אחינו מע' ראשי חור"ס [חכמי ורבני ספרדים] ה' לקחו חצר עם בתים מפוארים ויחדו אותם להוספיטאל לחולי בני'...³⁴.

על פעילותו של בית-החולים היהודי מצויות שתי עדויות ביומני ד"ר מקגוון. ב-4 באוגוסט 1845 מדווח הרופא, כי נקרא לטפל באשה שילדה בבית-החולים היהודי לאחר קשיים רבים. האשה הוצאה מבית-החולים והועברה במצב קשה לביתה הטחוב. כאשר נקרא ד"ר מקגוון לטפל בה, לא הצליח להצילה; האשה ותינוקה מתו.³⁵ באוגוסט 1846 הוא כותב ביומנו, כי אשתו של אחד הרבנים נתקפה במחלת-רוח ונלקחה לבית-החולים היהודי. ד"ר מקגוון מציין, כי האשה לא נמסרה לטיפולו של הרופא היהודי ד"ר פרנקל, אלא לטיפולו של רופא-אליל מוסלמי, אשר ניסה במשך תשעה ימים להוציא את 'השד' מגופה

33, p. 144, *JII*, 1845.

34 שושנה הלוי (לעיל, הערה 21), עמ' 272. עדי-ראייה אחר המספר על פארו של הבניין, הוא ר' אשר ב"ר שמשון מלונדון, ששהה בחורף תר"ה בירושלים. וכך כתב צ"ה לעהרן: 'אשר בשוכו הכיתה כתב לי וקילס מאד את בית החולים ההוא... וא"צ כ"א [ואין צריך כי אם] לחזק זה שיש להם ולהוסיף בו מיטות ושאר כלים הצריכים לכך'. אגרות הפקוא"מ, כתבי-יד 11, עמ' 56.

החוקר ב"צ גת, סבר כי בית-החולים היהודי הראשון בירושלים היה בית-החולים 'רוטשילד', כותב בהקשר למקורות שראה על אודות בית-החולים שקדם לו: 'כדאי להזכיר בתור קוריוו שאף על פי כן ראו חיירים את בית החולים, שלא הוקם [ההדגשה שלי, א"מ], כמו עיניהם ותיאורו מבחור ומבכנים. כך מספר משה ריישר על הבניין בספר שערי ירושלים, עמ' כ' שבשנת תר"ו [כך !]. [ההדגשה במקור] עלה מונטיפיורי לירושלים "קנה חצר גדול ונאה ומפואר בהן רב ובו בתים נאים מאד וצייר החצר והבתים במיני צבעונים נאים וכו'". גת, מוסדות הרפואה הראשונים, עמ' רסד, הערה 59. מ' ריישר ערבב את ביקורו של מונטיפיורי בשנת תר"ט עם הקמת בית-החולים הספרדי בשנת תר"ד. את 'משכנות שאננים' הוא מתאר במקום אחר בספרו.

איזכור נוסף על פעולתו של בית-החולים היהודי אפשר למצוא בדבריו של הכומר איירסט, W. Ayerst, *The Jews in the Nineteenth Century*, London 1847, p. 395. תודתי נתונה לר' אברהם שישא הלוי שהיפנה את תשומת-לבי למקור זה.

35, pp. 356-357, 387 *JII*, 1845.

גדולים. שנת תר"ה, הראשונה לפעולתו, היתה שנה שחונה, ושנת תר"ו היתה אחת משנות הרעב הקשות ביותר בתולדות היישוב במאה הי"ט, וכספי העדה לא הספיקו אפילו כדי הספקת צורכי הקיום הבסיסיים.³⁷ עוד מלכתחילה היה ברור להנהגה הספרדית, כי לא ניתן יהיה לקיים את בית-החולים ללא תמיכה כספית מאסיבית של יהודי הגולה. בשני הכרוזים שלפנינו ביקשו להשיג את התמיכה הדרושה, בהסתמך על התכניות שהוצעו באירופה (הלא הן הצעותיו של ד"ר פיליפסון אשר נדחו בזמנו על-ידי ההנהגה היהודית בירושלים) להקים בית-חולים בירושלים: 'זה קרוב לשנתיים ימים נשמע בעיר קדשינו אשר נתעוררו אחבי' [אחינו בני ישראל] אנשי איראפא להעמיד פה בית החולים בשביל חולי עניי אחבי' ורבת שבעה לה נפשינו בהגיענו תור השמועה טובה אשר תדשן עצם...'³⁸

מבלי להזכיר את ד"ר פיליפסון בשמו, מרחיק הכרוז השני לכת ואף תובע את הכספים שנאספו כבר באירופה לשם כך, שהרי 'על סמך אחינו הרחמנים נכנסנו בעובי הקורה לעשות ההושפיטאל'.³⁹

שליח מיוחד, ר' ישראל משה חזן, שהיה אחד משני הגבאים של בית-החולים, יצא בבחילות מן הארץ והגיע ללונדון ביום כ"ב בסיון תר"ה (27 במאי 1845),⁴⁰ מתוך כוונה לאסוף את הכספים שנתרמו באירופה למען בית-החולים, שאמור היה להיוסד על-פי הצעת פיליפסון ויוזמות מקומיות אחרות.⁴¹ לאחר כמחצית השנה עזב ר' ישראל משה חזן את אנגליה במפח-נפש כשבידו סכומי-כסף פעוטים.⁴²

בית-החולים היהודי הלך ודעך. על-פי עדות ממקור מיסיונרי, נמשך קיומו כארבע שנים.⁴³ בינואר 1849 הופיעה בעיתון היהודי הלונדוני *JC* הידיעה, כי בית-החולים היהודי בירושלים נסגר לאחרונה; זאת, עקב היותו נחות לעומת בית-החולים המיסיונרי.⁴⁴

37 ראה: מ' בניהו, 'הרעב בירושלים בשנת תר"ו', ירושלים (רבעון), ב (תש"ט) עמ' עד-פח.

38 לעיל, הערה 13.

39 לעיל, הערה 15.

40 אגרות הפקוא"מ, כתב-יד, 11, עמ' 61.

41 דיון על גורל הכספים שנאספו על-ידי גורמים שונים באנגליה, כגון העיתונות היהודית, ראה: 18, *VJ*, August 1846, pp. 190-191 כמו-כן פתח גם הרב יצחק ליטר מארצות-הברית כמגבית למען בית-חולים

יהודי בירושלים. ראה: *The Occident*, I (New York 1844), p. 57.

42 תיאור שליחותו של הרב ישראל משה חזן וקישורה לפולמוס המודרניזאציה וההשכלה ביישוב וכן יחסו של משה מונטיפיורי לשליחות זו יידונו בהרחבה במחקרי הנ"ל (לעיל, הערת-כוכב).

43 בדין-וחשבון החברה המיסיונרית לשנת 1849 נאמר: 'בית-חולים יהודי הוקם על-ידי היהודים בירושלים. אבל נסגר לאחר ארבע שנים. היה להם רופא בעל יכולת וידע רב, ד"ר פרנקלין [פרנקל] שנשלח על-ידי משה מונטיפיורי כדי לנהל את בית-החולים... מדוע לא הצליח בית-החולים של היהודים? אין זאת אלא משום שלא היה מבוסס, כבית-החולים המיסיונרי, על אהבה ברוח הנצרות ועל גמילות חסדים...'. *JJ*, 1849, pp. 183-184.

44 *JC*, 26 January 1849, p. 125 דומה, כי אישיותו והתנהגותו של ד"ר שמעון פרנקל לא הוסיפו לחוסנו של בית-החולים היהודי. מלבד דברי הגנאי שמטיח בו — במספר מקומות — צ"ה לעהרן, מצויות בידו ידיעות שונות ומגוונות על תאוות הממון שלו, התנהגותו הקשוחה כלפי חולים עניים, והתנהגות מוסרית שלא היתה מקובלת על יהודי ירושלים.

שוואקה (לעיל, הערה 4), עמ' 216-217) מביא דברים מתוך מכתבו של הקונסול הצרפתי בירושלים אל הבארון רוטשילד מיום 6 באוקטובר 1844. לדבריו, מעדיף פרנקל לטפל בנשים צעירות ויפות, גובה שכר-טחה גבוה מחוליו, למרות המשכורת הקבועה שמשגר לו משה מונטיפיורי, ומוסיף כי כל רבני ירושלים מתנגדים לו. הקונסול מצביע על מוסריותו הלקויה ומציע לסלק אותו מן הארץ.

פרשת הקמתו של בית-החולים היהודי בירושלים בסוף שנת תר"ד הינה אחד הביטויים למאבק שהתנהל בתקופה זו על דמותו העתידה של היישוב היהודי בארץ-ישראל. פעילותו של היישוב היהודי היתה מושפעת משלושה מערכי-כוחות חברתיים-פוליטיים: מערך-כוחות שפעל ביישוב פנימה, על פלגיו ועל מנהיגיו השונים; מערך-כוחות שפעל בין היישוב לבין אפוטרופסים מחוץ-לארץ, שביניהם נדונו בעיקר שאלות של מהות ותוכן החיים בארץ, כגון שאלות של מודרניזאציה והשכלה; ומערך-כוחות שבין היישוב לבין גורמים זרים עוינים, שחדרו לארץ-ישראל וניסו להשפיע עליו.

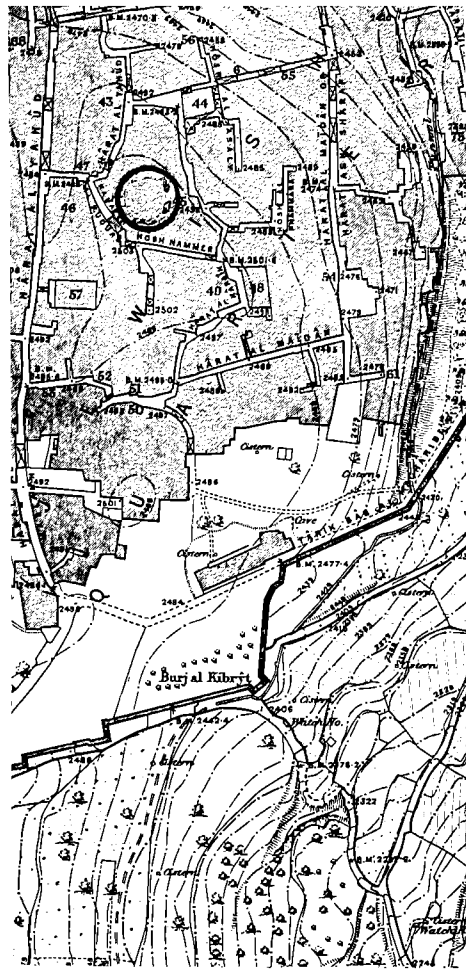
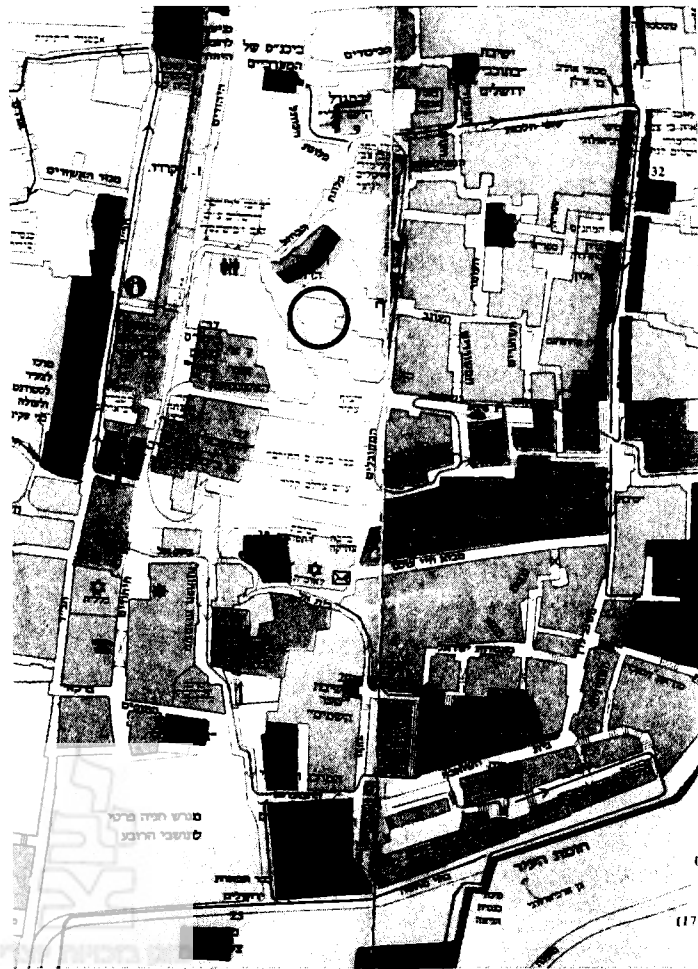
אי-איזוהו של בית-החולים בכתביהם של חוקרי ארץ-ישראל הראשונים (כגון יעקב גאלדמאן, א"מ לונץ, א"ר מלאכי ואחרים) מעורר כמה תמיהות: האם בכוונה נמחקה תודעת קיומו מכתביהם של כותבי העתים במחצית השנייה של המאה הי"ט? אם אמנם כן הדבר, יש להוסיף ולשאול, האם ההשכחה המכוונת הינה ביטוי ליחס של זלזול כלפי מפעל שנתפס ככשולן בגלל משך קיומו הקצר? או שמא על-ידי ההתעלמות ביקשו למחוק מן הזכרון ההיסטורי את הפרשה המביכה של הקמת בית-החולים יהודי רק בעקבות הקמתו של בית-החולים המיסיונרי? ואולי ביקשו למחוק מן התודעה את הפעילות המיסיונרית הענפה, על שהמיטה קלון על היישוב מכמה וכמה בחינות?⁴⁵ גם ד"ר פיליפסון אינו מזכיר בעיתונו *AZJ* את דבר קיומו של בית-החולים היהודי הראשון בירושלים. שמא התעלם מקיומו מפני שחרה לו כי יהודי ירושלים פעלו בניגוד לתפיסתו, בראותם בהקמת בית-החולים מכשיר למלחמה במיסיון קודם לכול, בעוד שהוא ביקש לראות בו מוסד שישמש ראש-גשר לשינוי ותיקון החברה היהודית הירושלמית? הוא הדין בהתעלמותו של ד"ר נוימן, הרופא הראשון של בית-החולים 'רוטשילד',⁴⁶ הן מקיומו של בית-החולים והן מפעילותו החלוצית של הרופא ד"ר שמעון פרנקל. שמא נהג כך מפני שרצה לזכות את בית-החולים 'רוטשילד' ואת עצמו בכתר הראשוניות?

תלונה אחרת מצויה בעיתון היהודי-אנגלי *JC* מיום 13 ביוני 1845, עמ' 177-178. העיתון מצטט מתוך מכתב ששלח ללונדון יהודי מירושלים. הכותב מתאר את יחסו המשפיל של ד"ר פרנקל לחולים. הוא מספר, כי ניסה להתקבל אצלו לבדיקה למעלה מתריסר פעמים, וכשסוף-סוף הגיע אליו שלחו מעל פניו בטענה כי יש חולים מסוכנים ממנו. הכותב מוסיף, כי שני יהודים אחרים שקיבלו אותה התשובה הלכו לקבל טיפול במרפאה המיסיונרית. על קר-אופי שלילי אחר של ד"ר פרנקל אנו למדים ממכתב קצר ששיגר אליו ר' אליעזר ברגמן ביום כ"ד בכסליו תר"ו (23 בדצמבר 1845). מן המכתב משתמע, כי ד"ר פרנקל עסק כנראה גם במסחר, לצד עיסוקיו האחרים. א' ברטורא, בלב קשוב, ירושלים תשמ"ג, עמ' 150.

ביקורת נוקבת דומה על ד"ר פרנקל ובקשה לסילוקו מן הארץ מצויה במכתב עליו חתומים ממוני הכולל הפרושי בירושלים שנמסר למשה מונטיפיורי אישית בעת ביקורו בירושלים בשנת תר"ט, ואשר חוזר על רוב הטענות שהוזכרו כאן קודם. המכתב נכתב באנגלית כדי למנוע כנראה ממזכירו של מונטיפיורי ובן-עירו של ד"ר פרנקל, הדי"ר לוי, לסרטו או להשמירו. המכתב מוקיע את התנהגותו היהירה והמעליבה של ד"ר פרנקל כלפי תושבי העיר (his imperious, barbarous and despotic conduct is not to be borne any longer...) וגם הוא מתייחס לפגיעה בעניים, להתנהגות בלתי-מוסרית כלפי נשים צעירות, מרמו לחמדת הממון שלו ומסיים בבקשה לסלקו מן הארץ. ש' בארון, 'מתולדות הישוב בירושלים', ספר קלוזנר, תל-אביב, תרצ"ז, עמ' 306-307. ביומני המיסיונרים מצויה ידיעה המשקפת את יחס היהודים לד"ר פרנקל. הידיעה היא מיום 20 באוגוסט 1843 (*JJ*, 1843, p. 382) והינה חודשים אחדים בלבד לאחר בוואו לירושלים, ומספרת כי שמעון פרנקל חרת את שמו על מצבת קבר זכריה בעמק-ההושפט ומאן דהוא הוסיף לצד שמו 'מאמין בישו'.

45 על 'מחיקת' הפעילות המיסיונרית מן התודעה ההיסטורית ראה מאמרי (לעיל, הערה 4), עמ' 106-108.

46 B. Neumann, *Die Heilige Stadt*, Hamburg 1877; ב' נוימן, עיר הקודש ויושבי בה, ירושלים תש"ט.

המקום המשוער של בית-החולים היהודי בירושלים. מימין – במפת וילסון מ-1865, ברחוב הקימורים; משמאל – במפת הרובע המשוקם, ברחוב תפארת ישראל, ליד שרידי החומה הרחבה

אנחנו מצווים ועומדים מוזהרים מדחז"ל להתפלל בשלום המלכות ושריה לטוב להם כל הימים.

אחב"י זאת היא גלויה ומפורסם שאין הבור מתמלא מחוליתו. וביותר ארץ אשר לית לה מגרמא כלום ובפרט בקרתא דשופרייא. היוקר יאמר [יאמיר] כי ישיבת כרכים קשה ועלינו נאמר קשה מזונותיו של אדם כ"ו.

ועוד אחרת רעה ראינו תחלואי בני אדם כי רב הוא. ותעלה ארוכה נעדרה באין להמציא להם מזון ותרופה. מסיבת מניעת רופאים ותחבושת. לא יזורו ולא יחבשו. והודענו כל זאת לידדינו השר הנכבד יקר רוח דון משה מונטיפיורי ה"ו. וחסדו גבר עלינו בחמלתו ובאהבתו את הארץ והדרים עליה. ושלח אסיא עם צרי להקל חלאת מכאובת תחלואי בני

נספח: תעודה מס' 1 *

כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים ראשון לציון הנה הנם. ולירושלים מבשר אתן. קול אומר קרא ואומר מה אקרא. קול מבשר. מבשר ואומר. אשר אחינו בני ישראל היושבים על אדמת הקדש המה בחיים ושלום. שלום ושקטים. שמים לילות כימים לתורה ולתעודה. ויושבים בטח בה' אלקי ישראל יחד כל תמוט. ועל משמרתם יעמדו לעשות משמרת למשמרת הקדש. ומרבים תחינה ומחלים ומבקשים פני דר עליון איום ונורא בעד אחינו ב"י השוכנים על פני חבל. ובעד המלכים ושרים וסגנים אשר אנחנו והמה תחת צל כנפיהם יחסיון. כאשר

* ראה הערה 13. יש להניח כי רוב הטעויות המתקונות להלן נעשו על-ידי המדפיס הלונדוני, אם כי ייתכן וחלק מהן היו כבר בכרוז המקורי.

כל מקום אשר יגיע מכתב הלז כל ישוב ריקם ולקבץ נדבות מאחב"י איש איש אשר ידבנו לכו הטהור ולשלוח לפה ליד הרב ראשון לציון נזר החכמי' אג"ן הסה"ר חכם הכולל דק"ק ספרדים הי"ו. ובעזה"י"ת בכל שנה ושנה יצא חשבון צדק בדפוס מהוצאות האספיטאל וקבלה לכל אר"א איש איש ככרכתו וכמתנת ידו ובזכות מצוה רבה כזה תתענגו כרב טוב ותראו בנחמות ציון וירושלים בביאת ינון כמהרה בימינו כי גדולה צדקה שמקרב' הגאולה כ"ד הגזברים וממונים דהאספיטאל דפעה"ק ירוש' ת"ו.

בשרו מיום ליום את כשר במדבר ועלינו לשבח לאדון הכל אשר עד כה הגיענו והנחנו בדרך אמת הבנין לתקן בית החולים על מכונו וארמון על משפטו ישב כתיב בתורת שכירות המשתלמת מידי שנה בשנה ואשרי עין ראתה גודל כבוד הבית הזה תחתים שניים על שלשים ועל רבעים ועין כל חוזה יחליט ויאמר כי בית החולים אשר בנו בעלי אמונה אחרת כקוף בפני אדם. והאמת יסוד בנין כי נעשה ככל חקתיו ומשפטיו כמנהג ערי אירופא. ובכן אחינו בית ישראל חזקו ידיים רפות וברכים כושלות אמצו כדי שיתמיד תורת הבית כל תמוט עולם. ובעזר השם אני על משמתי אעמודה לפקח ולהשגיח על קיום והעמדת משפט הבית ולהחזיק ביד מעלת הגוברים [הגזברים] יצ"ו החתור' לעיל. בטחתי בגבורות ישע ימינם כי יאזרו חיל לעזר ולסייע איש כמתנת ידו פרוי קדש הלולים וכגון דא מצוה רבא אוכלים פירות בעולם הזה והקרן קימת לעולם שכולו טוב וישלח עזרם מקודש למלא משאלות לבם לטו' הלכ"ד העומד ומשמש על כסא ההוראה פעה"ק ירושלים תוב"א עמוס התלאות בצעריך ירוש' החור' לאהבת האמת והשלום בחד' כסלו ש' וראה "בטוב ירושלים בשלום.

אדם. ישלם ה' פעלו ומשכרתו כפולה. יאריך ימים עם נות ביתו ויזכו לראות בבנין העיר על תילה. במהרה בימינו כי יבא שילה.

וזה קרוב לשנתיים ימים נשמע בעיר קדשינו אשר נתעוררו אחב"י אנשי איראפא להעמיד פה בית החולים בשביל חולי עניי אחב"י להמציא להם מזון. ורכת שבעה לה נפשינו בהגיענו תור השמועה טובה אשר תדשן עצם. ואמרנו וענינו הודו לה' כי טוב על כל החסד והאמת אשר לא סר אהבת ציון וחיבת ירושלים מלבות אחב"י להחזיק אותנו ולהסר חרפתינו מעלינו לבל יתחלל שמו יתברך.

והנה זה זמן שמנה חדשיו' באו גאועטים [גאזעטיס] לעיר קדשינו. הרואה יראה בהגאזעטי הנדפסת כלשון אשכנז בקונטרס חדושי הימים ליהודים סי' ל"ט 11 טען סעפטעמבר 1843. ז' תשרי תר"ג. ונעתק ללה"ק. הסבו מבטח עוז לנו.

אבן [אכ"ן] מטעמים הכמוסים. ומה גם לפי ראות עינינו מה שיורו למטרה בהגאזעטי. אין מהנחוץ פה בקודש. כי תהלה לאל נמצא ככאן חכמים יודעי כינה. ועדי שוב ישוב אליהם אגרותיים שונת [שנית] מה שנחוץ ככאן יתארך זמן רב. ותחלת ממושכה כו'. וכפי האמת בית החולים הוא נחוץ למאוד. לזאת אורנו כגבר חלצינו ולקחנו בית חולים הנקרא אספיטאל ובנינו וחקננו אותו. וחפץ ה' הצליח בידינו וגמרנו אותו בכי טוב כלילות יופי משוש כל הארץ כמנהג בערי פראנקיע. וגדול כבוד הבית האחרון. מאשר הכינו בעלי אמונה אחרת פה. וכבר נכנסו בתוכו חלואי עניי אחב"י. לכן בקשתינו מאת אחב"י רחמנים בני רחמני' ג"ח כג"ח אוהבים שערי ציון וירושלים לאמץ ידיים רפות ולחזק כדק בית החולים לבל תמוט. כי אתם ידעתם חנותינו פה בקודש במצור ובמצוק. ובטחונינו במדת טובכם של אחב"י

תעודה מס' 2 *

בת קול יוצאת מהר הקדש ירושלם לקראת כל אחינו בית ישראל יציו [יצ"ן].

מאהבת ה' את ישראל. אף גם זאת כהיותם בארץ אוכיהם [אויביהם] לא עזב חסדו ואמתו וכחר עור בירושלם וישכון ישראל בהר הקדש על הררי ציון ויטע אהלי אפדנו סביב למשכנותיו וישראל בדלותם ושפלוחם עם בציון ישב מחבכים ישיבת ארץ ישראל וניזונים בצער כדי לעבוד עבודת ה' באה"ק ולהגות בתורתו תורת אמת אשר הנחילנו מ' זאבותינו [זאבותינו] ורבותינו ונתקיים בנו מ"ש כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם שערים המצויינים בהלכה דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו עומדים בהיכל ה' ומתפללים

* ראה הערה 15.

על אחינו ב"י שבכל הארצות אל ה' ויאר לנו הוא יקבץ נדתי עמו ויחזיר עבודת ביהמ"ק למקו' בנין עולם במהרה בימינו. כיר"א.

זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה חמדת ישראל אשר היו לה מימי קדם. ועתה בעזה"ר שחרחרת. כי באו בנים עד משבר ותהי האמת נעדרת. כל עמה נאנחים רבת צררוני מכל צד הייתי חרפה לא דיינו את עניינו ואת לחצינו ואף גם זאת אשר אנו דרים כחצרי שוכני כתי חמר ושוכרים מהם בתים' לדיר ברצי כסף מידי שנה בשנה ובכל שנה ושנה מוסיפים על השכירות כרצונם סכלנו על שכמינו אמרנו וענינו זה ינחמנו מעצבונונו היותינו יושבים באה"ק לעבוד עבודת הקדש ודיו לעבוד להיות כרכו.

והן עתה צרות אחרונות משכחות הראשונות שמעו

הכינו את אשר הביאו לפזר ממן רב ועצום לעניי ישראל ובמתק לשונם הסבו את לב עניי עמינו כלים רקים אשר אין להם לחם לאכול כי ירעב נפשם ולחם ונכנסו בהוספיטאל אנשים מדלת העם כשנים ושלשה נפשות אשר אינם מבני ציון כי אם שבאו מחו"ל והיו משרתים ושומרי הבית כדי לבשל צורכי אוכל נפש לחולים בכשרות ותכל כל המלאכה והכל מתוקן ומזומן אין דבר נגרע מהם והם ממתינים ומצפים להכניס שם חולים. ולמאי דיבני ביני הקול נשמע למרחקים את כל תקף המעשה הזה אשר עשו. ומאז קם מתוך העדה איש החסד והרחמים ה"ה הגביר השר רצ"ו אוהב התורה ולומדיה שמו נודע בשערים כמה"ר סי' משה מונטיפיורי הי"ו וקנא קנאת ה' צבאות והזיל זהב ושלח תכף נגדם רופא יהודי מבני עמינו רופא כל בשר המובהק הנקרא בשמו שמעון פרינקיל הי"ו וכל טוב מרקחות בידו ומיני רפואות וסמים וכלים מכלים וכל מיני תחבושת להעלות ארוכה ומרפה לחולים העניים האומללים כחנם אין כסף ובא ועלה מזה קרוב לשנתים בהר הקדש בירושלים וכל הארץ [הארץ] צהלה ושמתה כי בזה הורע כחו של הרופא שלהם ולא יצטרכו ישראל לעם אחר ואף כי באמת הרופא הנוצרי שהביא המסיונאר לא חשך עצמו מלסובב ולבא ולצאת בכתי היהודים והוא ג"כ עוסק במלאכי הרפואה כחנם אין כסף עכ"ו חשקו ותאותו להכניס יהודים בבית ההושפיטל ושם ינוחו על תשכבותם [משכבותם] מטות שן ומצאו מנוחה. וראה ראינו שמה יהיה זה לפוקה ולמכשול לכמה עניים ואביונים אשר אין להם בית ולא אשה וכמה אורחי' הבאים מבחוץ והמה חולים באים לקול השמועה להתרפאות כחנם אין כסף [כסף] כי נפקחו עיניה' של עניי' בראותם מנגד בית מלאה מכל טוב ומשרתי ישראל על כן הגם בענייתנו שכרנו חצר גדול מן הגרים מן המוכחר שבחצרות בתוך רחוב היהודים והוציאו הוצאות רבות ותקננו אותו בכל חקותיו וככל משפטיו בנין נאה ומשובח וארמון על משפטו ישב תחתים שניים ושלישים וכל הרואה אותו יחליט ויאמר כי בערי אירופא לא יתכן לעשות כתבניתו: וכבר ילח [יצא] מוניטין שלו בעולם ונכנסו בו כמה חולים מעניי ישראל וכאשר כבר קדמה להם הידיעה ונדפסו כתבים ע"ז לקראת אחינו בית ישראל המתנדבים בעם להגיד להם כי על סמך אחינו הרחמנים נכנסנו בעובי הקורה לעשות ההושפיטאל זה שהמה בעזרת' וחמלתם יהיו עזר וסיוע איש איש ממקומו להעמיד הבית הזה כי מלבד שורש המצוה רבה להחזיק ולרחם על העניים ורפאות תעלה למחלתם עוד בה עיקר ושורש זה כלל גדול לקיום הדת לכל יצטרכו עם הקדש לילך אצלם ואיש לאהלו ישראל.

על כן אנחנו מצפים מעת לעת ישועת ה' אל חמלת אחינו שבגולה עזר גדול וסיוע להוצאות בית החולים כי כל עוד שאין לנו די סיפוק מדו המלאכה להביא לחם ומזון ותרופות ורפואות בשר עופות יין המשומר שכר שומרים ומשרתי הבית כחנות ומכנסי בד וחליפות שמלות וכסות ושמושי

מלכים האזינ [האזינן] רוזנים קול נהי נשמע מציון שועלים הלכו בו אשר באו לה עריצים לחבלה קמו עדת מרעים המשומדי' הנקראים מסיונאר אשר גם עתה שנים מקרוב נשאו הרים צלם ועל ירושלים ידו גורל ועלו ובאו על הרי הקדש בכח גדול וביד חזקה כספם וזהבם אתם אין כסף נחשב בעיניה' וברוב עשרם יתהללו ובלבם דומים לטעת אשכולות מרורות מסיתים ומדיחים ולפרוש רשת ומכמר לצוד ציד נפשות היהודים היושבים בירושלם ולהסיב את לבם אחורנית לכפור בתורתנו וברכותינו חלילה למען חלל תפארת ישראל וקדושתם ולשנות חוננתם [אמונתם] ודתם דת משה ויהודית חלילה.

עד הנה עזרנו רחמי אלהינו חסדי ה' כי לא תמנו. כי בכל דור ודור עומדים להפר דת אלהינו וחפץ ה' בידינו יצלח ומידם הוא מצילנו וה' הפר עצתם וקלקל מחשבותם ונכזבה תוחלתם כי מפעה"ק אין גם אחד שהלך אחר עצתם בתועב' המינות לא מספרדים ולא מאשכנזים פרושים וחסידים כולם ברורים כולם קדושים רק שנים פריצים שבאו מחו"ל אשר כבר היה בלבם בהיותם בארץ אחרת וכבואם פה נזרקה בהם צרעת המינות והלכו אחריהם. והיה הנשאר כל העדה כולם קדושים ואנחנו אזרנו חיל להכריז ולזרו [ולהזהיר] תמיד שלא להתקרב אל פתח ביתם ועשינו סייגים וגדרים לנתון [לנתון] ולהרוס ולהפר את עצתם ולא יבואו לראות כבלע את הקדש. ובכל זאת לא זרו מתאותם ויחתרו למצוא פתח תקוה לצודד נפשות ויחכם עוד תחבולה להוציא מאויים זממם אשר זממו לפועל. הנה אלה שלוי עולם השגו חיל מתרפס ברצי כסף את הנפש היקרה לעם עני ומדולדל המוטל כרעב ובצמא בעירום ובחסר כל. בכסף וכזהב ייפחו לקנות בכסף דלים ויכסוהו בבגדים מעדה בגד ביום קרה יחלקו בגדים לעניים גם זאת לא עלתה להם מנחת שוא היתה להם ואין גם אחד שומע להם' חשבו מזימה כל יוכלו.

ובכל זאת לא שוה להם ויתחכמו עוד לעשות תחבולה וזה דרכם כסל להראות טלפי טעמם ונימוק' כאלו הם מבקשי' טובת עם בני ישראל לעשו' חסד וצדקה וכל תשוקם וחפצם מראים תומה ותחתייה ערמ' המה חשבו לרע' ויתיעצו ויאמרו הבה נבנה לנו בית החולי' וברוב עשרם והכסף יענה את הכל ובקרב ימים בנו את בית ההוספיטאל [ההוספיטאל] מגדל וראשו לעב יגיע ואת הבית יקציע וכסף וזהב לא יחשבו ושלחו והביאו רופא חנם ויכינו את הב' בהבנותו בית גאים יסח ה' כל מעשה תקפו וגבורתו ויעשו להם שם באמרם כי לצורך רפואת חולי עמו ישראל עשו אותו ולא לעם אחר. וכל מביני מדע בין יבין את כל תקף אהבתם זו עם ישראל מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם מה שלא כן עשו לשאר האומות ישמעאלים ונוצרים ושאר עמא דארעא אם לא כי בפת' עיני' בין יבין כל שומע כי תכלי' כונתם להוצי' מחשבות' הרעה לפועל יוצא. והם עשו בערמה שלא ליכנס שם בבית שום איש מעם אחר כי הכל ניתן ביד היאודים

ערסא וע"ז נמס לבנו ורפו כל ידיים כי המה יש להם על מה שיסמוכו כספם וזהבם אתם ועינינו רואות וכלות: הא קמן כי עדיין היו כמה אנשים אשר הלכו לשרת לבית האוספיטאל שלהם מדלת העם כלים רקים ולפי רוב עניותם לא עצרנו כח להוציאם משם כי אמרו כולנו מתים ברעב וצריכין פרנסה על הלחם לבדו ואם הוא משו' איזה חשש איסור הם אמרו שלא ראו שום דבר מנגד לתורתנו ונגד הדת חלילה ואדרבא הם מתפרנסים שם בריוח ולא בצמצום. ואף כי לפי האמת לא לטובת עניי ישראל באמת הם מתכוונים כי הכל הוא כדי לסוכב להוציא מחשבתם לפועל ולמשוך לבכות ישראל אחר עצתם. עכ"ז כל עוד שלא נראה להם הנגע לא נוכל להוציאם בכח ואל כיון שביית האוספיטאל שלנו אין לו שום סמך והעמדה על כל ההוצאות והעיקר חסר חסרון כיס קשה וידל ישראל דין גרמא כי עדיין היו איזה אנשים אשר אין יראת אלקיים בקרבם יושבים שם ומורא לא עלה על ראשם.

ומאת ה' היתה זאת כי בימים האלה אשר דרך ובא לו הגביר השר המפואר אוהב צדקות אשר יראת אלקים בלבבו כה"ר

אשר בר שמשון נר"ו מעי"ת לונדון להשתטח על קברי הצדיקים ועינו ראה גם ידע את מכות הארץ ואת תחלואיה אשר חילה ה' בה ממה מאורעות קשות אשר מרעו [הרעו] לנו בימים האלה ובכללם אירע כי נלב"ע יהודי אחד בהוספיטאל שלהם. וע"ז הסכמנו כולנו ספרדים ואשכנזים וכל ראשי הקהלות לעשות הרעה והגזמה לעכב מלקוברו בקברי ישראל [ישראל] כדי שכל העם ישמעו וייראו ולא יסיפו עוד ללכת שם והעומדי' שם יתנו לב לשוב ולברוח מבית גאים ואחרנו מלקוברו באותו יום עד הבקר כי אמרנו בזה כולי האי ואולי תעלה ארוכה וינסו משם. ויהי בבקר תכף הלכו המסיונאר וקנו קרקע בכסף מלא שדות בכסף קנו וקברו אותה שם ולא שתו לב גם לזאת. והיהודים בראותם כי כלתה אליהם הרעה רצו לברוח משם ואמרו כי לא הניחום לצאת ופיתו אותם בממון עצום ותכף אורנו חיל וקל כרוזא קארי בחיל בכל בתי כנסיות כי כל איש ישראל היושב שם בין איש בין אשה מכ"ש הנכנס מחדש הרי הוא מובדל ולא יזכה לקבורת בתוך בית עלמין מתי ישראל והיה האוכל אשר יאכל בשר או עוף הרי הוא איסור וטרף והיין הרי הוא אסור כייך נסך וצוינו למוכרי בשר ויין והשוחטי' שלא למכור להם עוד בשר כשר ויין כשר ואשריה' ישראל בראותי כי כלתה אליהם הרעה ב"מ מכל הצדדים וינסו החוצה והניחו סכית [הבית] ריקן מיהודים אין גם אחד ואת נוהו השמו כן יהי' תמיד תהו טירתם נשמה באהליה' אל יהי יושב ותלי"ת כי אף גם זאת לא עלתה להם ותם לריק כחם ישומר על עכב בושתם והבית ההיא [ההוא] שוא עמלו בנוי בו. אמנם עדיין לא שקטנו ולא נחנו ולבנו מהסס וכמו צער בנפשינו מלראות צעקת העניים והדלים וכל עוד שעדיין בית האוספיטאל שלנו צריך חיזוק והעמדה שלא יתבטל

שמא ח"ו לא נוכל לעמוד על קיומו לפי רוב ההוצאות ויתבטל ב"מ ומי שלבו חפץ הלוך ילך שם כי הן בעון העניות מעביר את החדם [האדם] על דעתו וע"ד קונו ואין לנו כח לכוף לחולים שלא ילכו שם כיון שאין לנו עזר וסיוע לבית שבנינו וזהי מקצוע גדול לעמוד נגד המסיונאר כיון שיש לנו הושפיטאל מה להם לישראל לילך אצלם.

ואתם הרי ישראל הביטו נא וראו כמה מאורעות קשות ונזיקין וחבלות נולדו לנו לסיכת ביאתם אל ארץ הקדושה פה עמנו האחת היא זאת אשר באו לדחות פעמינו לצודד נפשות יהודים. עוד זאת באו אלו המשומדים לשעבד אותנו גלות הנפש והנשמה וקשה גלות זה מגלות הגוים הקב"ה יצילנו מידם. זאת שנית לסיכתם היליד את חסרון כי הוכרחנו להוציא חלבנו ודמינו לבנות ולתקן בית האוספיטאל אחר כי נפקחו עיניהם של עניים רקינין שבנו. כי מקדם קדמתה זה כמה אורך ימים ושנים מיום אשר נתייסד ישוב בעיה"ק הן לא ראינו כזאת לעשות הוספיטאל לחולי עמו ישראל וכל חד וחד נקי היה בביתו ושאריו זו אשתו משרתת אותו בחוליו יחלץ עני בעניו ובא הרופא חנם מקופת ביקור חולים ונתן לו תרופתו חנם אין כסף ובית הוספיטאל מאן דכר שמייה. שלישית המשומדים המסיונרין האלה בכל יום ויום מוסיפו ובאים בהר הקודש ובירושלים וקבעו דירתם פעה"ק הם ובניהם ונשיהם וטפם ותמלא הארץ אותם. אין כסף נחשב בעיניהם ובאים ושוכרים חצרות ובתים מכל אשר בחרו ומוסיפים להגוים בעלי הקרקע בשכירות על חד חמש ושבע ולקחו כמה בתים שהיו יהודים דרים שם ויגרשום וישבו תחתם ונאבדו כמה חזקות. רביעית העולה על גביהם יוקר הבתים אתיקורי הוא דאתיקרו וכח אין לעמו' נגדם ונפקחו פניה' של הגוים בראות' תרבא דדינרי על כל בית ובית ועינינו רואות וכלות ותהי עדת ה' סחופים ורחופים ודוים צועקים ואינם נענים. חמישית כי ברשתתם שנאתם תקועה בלב והשחיתו והתעיבו והלכו לבית עלמין על קברי הצדקים ובפרט על קבר זכריה הנביא. ראשונים כמלאכים והרבנים והגאונים וחקקו להכעיס על מצבת קבורתם צורת שתי וערב כי גברה ידם בהון רב וחיל. ששית לא השיבו ידם מבלע והלכו בהחבא [בהחבא] לבית מערת הגניזה אשר מחוץ לעיר אשר שם כל כתבי הקדש וספרי תורות תשמישי קדושה תפילין ומזוזות ותשמישי מצוה והציתו אש להבה ושרפו כל מועדי אל בארץ טמון באש ופתאום ויעל עשנו כעשן הכבשן ותהי לחרדת אלהים, אהה ה' עד מתי אלהים יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח זכור חרפתך מיני נבל כל היום ועם נבל ניאצו שמך או לנו על שריפת התורה ומי יוכל לדבר אתם משפט כי ברוב עשרם כספם וזהבם אתם סותמים את פי הגוים ומעלימין עיניהם ואין לנו מלך עוזר ומושיע וידל ישראל עד מאד עד ישיקף ה' עלינו השקפה לטובה ויחוס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע. שבע על חטאותיהם כי תמיד כל היום דבריהם יעצבו לא ישקוט ולא ינוח שב"ט הרשע

נא לקראת נשק לעמוד בפרץ לעזרת ה' בגבורים לקנא קנאת ה' צבאות כבודו וכבוד תורתו וכבוד ירושל' להנק' מאויבינו ולהעבי' גילולי' מן הארץ ובכחם הגדול המהולל בין המלכי' יצילו נא מיד הקמים עלינו לרעה החושבי' לנטוע מטע הרעה בהר ה' ויעשו אופן להפר עצתם ופעולת'. ולחזק מוסדות אמונת בני ישראל הנאמנים ולפני מלכים יתיצבו לחזק עמודי התורה ומצות ה' ברה ואת קדושת הארץ להגדילה לעטר' צבי ולצפור' [ולצפירת] תפארה.

ואנחנו בשם ה' נחזיק במעוזינו כנערינו ובזקנינו נשינו וטפינו כל כוללות הספרדים והאשכנזים היושבים בארצות החיים כולנו יחד אנחנו נכרך בכרכה שלימה לכרך בשם ה' ולשמור משמרתינו קדושת תורתנו שבכתב ותורה שבעל פה ללמוד וללמד כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה תמיד. ויהיו נא אמרי פינו לרצון לפני כל יודעי דת ומדע לפני השרים הגדולים היושבים ראשונה וצדקה תהיה לנפשם הטהורה אכי"ר.

כה דברי דלי ציון ספרדים ואשכנזים ראשי ומנהלי הכלליות [הכוללים?] המעתירים בעדם והיה זה ביום עשרים לחודש שבט שנת ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה לפ"ק ושלום על ישראל

לכתוב ולפרסם בגאזיט"אס בכל תפוצות דברי שקרים וכזבים ומוציאים דיבה על עם היושב בציון כי ככיר מצאה ידם להחליף ולהמר נעשות [נפשות] היהודים בתועבות המינות והאפיקורסות והכל שקר וכזב וכותבים כי הם באים אצלינו לדרוש בשלומינו ואנחנו מקבלים אותם בכבוד והדר וכחבר [ובסכרן] פנים יפות אשר בזה יעלה על לב איש כי ח"ו אנחנו מודי' על מעשיה' חלילה והכל שקר ענו והמה עזרו לרע' להבאי' [להבאיש] את רחינו בקרית חוצות ולהשפיל כבוד חכמים ולומדי התורה ולטבוח ישרי דרך ולפסוק מעלינו צנורות השפע בדברי שקר וכזב תיפח רוחיהון דמדברי לשוה"ר יכרת ה' כל שפתי חלקות ותהי זאת נחמתינו כי כל קורא נעים וישר הולך אל יפנה לבו אל און ולדברי הבאי ולא יתפתה אחר עצתם.

הן אלה שבע תועבות אשר הגיע בלינו [אלינו] יושבי ירושלם לסיבת האפיקורסים המשומדים המיסיונארים האלו אשר באו מקרוב לשכון בארצינו והם היו כעוכרינו. עד כי לא נוכל עוד להתאפק ולחשות ואמרנו וענינו עת לעשות לה' לפרסם את כל המאורע מעין כל אשר אירע לנו ולא כל אשר

ועתה יגדל נא כח אחינו בית ישראל השרים והסגנים סיושבים [היושבים] בערי אירופא ובריטאניא. למען יצאו

